ፊደል እያለው የማያነብ ማነው?

አንድ ጊዜ ኢትዮጵያ ውስጥ የዶክትሬት ዲግሪዋን ጥናት ከምትሠራ አንዲት የውጭ ሀገር ተማሪ ጋር ተገናኘን፡፡ ጥናትዋን የምትሠራው በጎንደር ዘመን በተሳሉ የቤተ ክርስቲያን ሥዕሎች ላይ ነበር፡፡ ለመገናኘታችን ምክንያት የሆነውም በዚህ ጉዳይ ላይ አንዳንድ መረጃዎችን እንድሰጣት ፈልጋ ነው፡፡

ወደ እኔ የጠቆሟት ሰዎች አንዳንድ ነገሮችን እንደምጽፍ ነግረዋት ነበር፡፡ ምን ያህል መጻሕፍት እና መጣጥፎች እንደ ጻፍኩ ጠይቃኝ ነገርኳት፡፡ ካዳመጠችኝ በኋላ ገርሟት የተናገረቸውን ግን እስከ መቼውም አልረሳውም፡፡ «እነዚህን ሁሉ ጽፈህ ግን የሚያነብብ ታገኛለህ?» አለችኝ፡፡ የግራም የቀኝም መመለስ ቸግሮኝ ዝም አልኩ፡፡ «ይቅርታ ወደዚህ ሀገር ስመጣ ጥሩ ያልሆነ ነገር ስለሰማሁ ነው» ብላ አስተያየቴን በሚጠብቅ መልኩ አየችኝ፡፡ «ምን ሰማሽ?» አልኩ ድክም ባለ ድምፅ፡፡ በውስጤ ግን «ምን ሰማሽ ደግሞ» ነበር ያልኳት፡፡

«ኢትዮጵያውያን ከንባቡ ይልቅ ወደ ንግግሩ ታደላላችሁ ይባላል፡፡ እንዲያውም አንድ ጓደኛዬ ገንዘብሽ እንዳይሰረቅ ከፈለግሽ መጽሐፍ ውስጥ አስቀምጭው ብላኛለች» ብላ ፈገግ አለች፡፡ እኔም ፈገግ አልኩ፡፡ የርሷ የለበጣ የእኔ ግን የማሽላ ፈገግታ ነበር፡፡ «ለምንድን ነው መጽሐፍ ውስጥ ደብቂው ያሉሽ?» አልኳት፤ ከእርሷ መስማት ፈልጌ፡፡ «ማንበብ ስለማይወዱ ገልጠው አያገኙትም ብለው ነዋ»

ኢትዮጵያ ውስጥ ወደ ሰማንያ ሚሊዮን የሚደርስ ሕዝብ አለ፡፡ ቢያንስ ከዚህ ውስጥ አሥር ሚሊዮኑ ማንበብ ቢችል፡፡ አራት ሚሊዮኑ ደግሞ የሚነበብ ነገር የመግዛት ዐቅም ቢኖረው ብለን እስኪ እንነሣ፡፡ በሳምንት የሚታተሙት ጋዜጦች ሁሉም ተደምረው መቶ ሺ አይሞሉም፡፡ ከመማርያ መጻሕፍት ውጭ የሚታተሙ መጻሕፍት ቢበዛ በአማካይ አሥር ሺ ኮፒ ናቸው፡፡ በሳምንት ውስጥ የሚታተሙት መጽሔቶች ቁጥር ተደምሮ ሠላሣ ሺ አይሞላም፡፡ ለምንድን ነው? ለመሆኑ በሳምንት ውስጥ ለሻሂ፣ ለቡና እና ለማኪያቶ ከምናወጣውና ለመጻሕፍት፣ ለመጽሔቶች ወይንም ለጋዜጦች መግዣ ከምናወጣው የቱ ይበልጣል?

አንድ ሰው ሠላሳ ዓመት እስኪሞላው ድረስ ሠላሳ መጻሕፍትን እንኳን አንብቦ ይሆን? በቤታችን ውስጥ ከብርጭቆው፣ ከስኒው እና ከመጻሕፍቱ ቁጥር የትኛው ይበልጥ ይሆን? ስንቶቻችንስ ከተማርንባቸው መጻሕፍት ውጭ አንብበናል፡፡ ለሞባይል ካርድ እና ለመጻሕፍት መግዣ የምናወጣውን ስናመዛዝነው የቱ ይበልጣል? ለወሬ እና ለንባብ ከምናውጣው ጊዜስ የቱ ያመዝናል? ሰማሁ ብሎ ከሚናገረውና አነበብኩ ብሎ ከሚናገረው የቱ ይበዛል? ለምንስ የመጻሕፍት መሸጫዎች የጫት ቤቶችን ሩብ ያህል እንኳን በየሠፈራችን መከፈት አልቻሉም? የጫት መቃሚያ ቤቶች ቁጥርስ ከአብያተ መጻሕፍት ቁጥር መቶ እጥፍ ለምን ሆነ?

አንዲት የበረራ አስተናጋጅ የነገረችኝን እዚህ ላይ ማንሣት አለብኝ፡፡ በኢትዮጵያ አየር መንገድ በአብዛኛው ኢትዮጵያውያን ከተሳፈሩ ጋዜጣ ስጡን የሚለው መንገደኛ ቁጥር ትንሽ ነው፡፡ በአብዛኛው ሌሎች ዜጎች ከሆኑ ግን ያለውን ማዳረሱ አስቸጋሪ ይሆናል፡፡

ከአፍሪካ ሀገሮች ኬንያን፣ ዑጋንዳን፣ ደቡብ አፍሪካን፣ ሌሴቶን አይቻለሁ፡፡ በማለዳ ዓይናችሁ ውስጥ ከሚገባው አሥር ሰው ቢያንስ አራቱ ጋዜጣ ሲያነብብ ታያላችሁ፡፡ ኬንያ ውስጥ በጠዋት በአውቶቡስ ከሚጓዘው ተሳፋሪ እጅ የሚነበብ ነገር አታጡም፡፡ ጉልት ሻጮቹ እንኳን ከድንቹ እና ከሽንኩርቱ ጎን አንድ የተጣጠፈ ጋዜጣ አያጡም፡፡

ምዕራባውያኑንማ አታንሡ፡፡ አውሮፓ ውስጥ አንድ አውቶቡስ እና ባቡር ሙሉ ሰው ተሳፍሮ ድምፅ አትሰሙም፡፡ አብዛኛው ሰው ዓይኑን በሚነበብ ነገር ላይ ተክሎ ነው የምታገኙት፡፡ እንዲያውም የሚያወራ ሰው ካገኛችሁ ምናልባት አበሻ ሳይሳፈር እንደ ማይቀር መጠርጠር ትችላላችሁ፡፡

ኢትዮጵያ ከዓለም መጀመርያ ፊደልን ከቀረፁ ሀገሮች ተርታ የምትደመር ናት፡፡ ከወረቀት በፊት በብራና፣ ከብራናም በፊት በድንጋይ ላይ ሀሳባቸውን በጽሑፍ ከገለጡ ሕዝቦች አንደኛዎቹ ኢትዮያውያን ናቸው፡፡ መጽሐፍ ቅዱስን ወደ ሀገራቸው ቋንቋ አስቀድመው ከተረጎሙ ጥቂት ሕዝቦች መካከል ናቸው ኢትዮጵያውያን፡፡ በብራና የተጻፉ ተራራ ተራራ የሚያክሉ መጻሕፍት አሉን፡፡ «የጻፈ፣ ያጻፈ፣ ያነበበ፣ የተረጎመ» የሚሉ ብዙ ቃል ኪዳኖችን ስንሰማ ኖረናል፡፡ ታድያ ምነው የንባብ ባህላችን የታሪካችንን ያህል አልሆን አለ?

አንደኛው ምክንያት ባህላችን የቃል ባህል Falk lore culture ስለሆነ ይመስለኛል፡፡ «አሉ፣ ተባለ፣ ሰማሁ፣ ይባላል፣ተወራ» የሚሉት ነገሮች «አየሁ፣ አነበብኩ፣ አረጋገጥኩ» ከሚሉት ነገሮች ይበልጥ ሥር ሰድደዋል፡፡ የቃል ተረት ሲነገረን እንጂ መጽሐፍ ሲነበብልን አላደግንም፡፡ ወላጆቻችንም ሴቶቹ ቡና ላይ፣ ወንዶቹም መጠጥ እና ልቅሶ ላይ ቁጭ ብለው ሲያወጉ እንጂ ሲያነቡ አይተን አናውቅም፡፡ ለልጅ ከረሜላ፣ ማስቲካ እና ጀላቲ እንጂ መጽሐፍ ተገዝቶ ሲሰጥ አላየንም፡፡

ትውፊታዊው የትምህርት ሥርዓታችንም በቃል መያዝን እንጂ መጻፍን እምብዛም አያበረታታም፡፡ በቃል የመያዙ ችሎታ እጅግ የሚበረታታ እና የሚደነቅ ቢሆንም የመጻፍ እና የማንበብ ባህልን ባለማዳበሩ ግን ብዙ ሰማዕያንን እንጂ ብዙ አንባብያንን አላፈራልንም፡፡ ብዙ ተናጋሪዎች እንጂ ብዙ ደራስያን አላገኘንም፡፡ እስካሁን ድረስ የቃል ትምህRት ከመጻፍ ጋር ተዛምዶ ያለው በድጓ ትምህርት ቤት ይመስለኛል፡፡

አንዳንድ ጊዜም መጻፍ ከድግምት፣ ከጥንቆላ እና ከሥራይ ጋር መያያዙ አንባብያንን እና ጸሐፍያንን አላበረታታቸውም፡፡ ለዚህም ሳይሆን አይቀርም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ በሺ የሚቆጠሩ ሊቃውንትን እየጠራን በጣት የሚቆጠሩ ደራስያንን ብቻ ያገኘነው፡፡

በርግጥ የብዙ አፍሪካውያን ሕዝቦች ባህል የቃል ባህል ነው፡፡ እነርሱ ግን ከዚህ ባህላቸው ጎን ለጎን፣ ያውም የራሳቸው ባልሆነ ፊደል እና ቋንቋ ተምረው የንባብ ባህልን አዳብረዋል፡፡

የንባብ ባህልን በተመለከተ ከ15ኛው መክዘ በፊት እና በኋላ የባህል ልዩነት ያለ መጻሕፍትን ዝርዝር፣ በገድለ ዜና ማርቆስ በገዳሙ ስለመኖራቸው የተነገረላቸውን በሺ የሚቆጠሩ መጻሕፍት ዝርዝር፣ደብረ ሊባኖስ በግራኝ ስትቃጠል በውስጧ የነበሩ መጻሕፍት ብዛት፣ አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫ የጻፋቸውን ወደ አርባ የሚጠጉ መጻሕፍት፣ ዐፄ ዘርዐ ያዕቆብ የጻፋቸወን ሰባት መጻሕፍት፤ ሌላው ቀርቶ የዐፄ ልብነ ድንግል እናት ንግሥት እሌኒ የጻፈቻቸውን ሁለት መጻሕፍት ስናይ የንባብ እና የጽሕፈት ባህል መዳበርን ያሳየናል፡፡

በመካከለኛው ዘመን ከዐረብኛ እና ከቅብጥ የተተረጎሙትን መጻሕፍት ቁጥር ስናጤን እነዚህን መጻሕፍት በተጻፉበት ቋንቋ ያነበቡ፣ ተረድተውም መተርጎም ይችሉ የነበሩ ሊቃውንት መኖራቸው ያስደንቀናል፡፡ የአብዛኞቹ ቅዱሳን ገድላት በዚህ ዘመን መጻፋቸውም ኢትዮጵያውያን በቃል የነበሩ ሀብቶችን በጽሑፍ ለማስፈር ያደረጉትን ጥረት ያሳያል፡፡

ዐፄ ዘርዐ ያዕቆብ ካወጃቸው ዐዋጆች አንዱ ንባብን እና ጽሕፈትን የሚያበረታታ ነበር፡፡ ራሱ እየጻፈ ጸሐፊዎችንም ይሸልም ነበር፡፡ በየአጥቢያው ቤተ መፍትጳት እንዲከፈቱ አደረገ፡፡ ቅዳሜ እና እሑድ ሌላ ሥራ ቀርቶ ምእመናን ወደ ቤተ ክርስቲያን በመሄድ የቻሉ እንዲያነብቡ ያልቻሉ ደግሞ ሲነበብ እንዲሰሙ አደረገ፡፡

ከግራኝ አህመድ ጦርነት በኋላ አረማዊነት ከክርስትና ጋር እየተቀላቀለ፣ የጥንቆላ እና የመተት፣ የሥራይ እና የድግምት ሥራዎች እየገነገኑ ሲሄዱ ጽሕፈት ጥንቆላ፣ ንባብም ድግምት እየሆነ መጣ፡፡ ተማሪዎችና ሊቃውንትም ስማቸውን ለመጠበቅ ሲሉ ከንባብ እና ጽሕፈት ይልቅ ወደ ቃል ጥናት ብቻ እያተኮሩ መጡ፡፡ እንዲያውም አንዳንድ ምሁራን ከግራኝ አህመድ ወረራ በኋላ የመጽሐፍ ትምህርቶች እየተዳከሙ የዜማ እና የአቋቋም ትምህርቶች ይበልጥ ቦታ እንዲያገኙ ያደረጋቸው ይኼው አመለካከት ነው ይላሉ፡፡ አንድ ሊቅ እንዳሉት ኢትዮጵያውያን ከክርስትና ስማቸው ይልቅ ወደ ዓለማዊ ስም እንዲያዘነብሉ ያደረጋቸው አንዱ ምክንያት ጽሕፈት እና ንባብ ከድግምት እና ጥንቆላ ጋር መያያዙ ነው፡፡ ድግምት የሚደገመውና እና መተት የሚመተተው በክርስትና ስም ነው በመባሉ ኢትዮጵያውያን የክርስትና ስማቸውን መደበቅ ግድ ሆነባቸው፡፡

ሌላው ምክንያት ሊሆን የሚችለው ደግሞ በዘመናዊው ሥርዓተ ትምህርታችን የገጠመን ችግር ነው፡፡ ዘመናዊው ትምህርት ሲወጠን፣ሥርዓተ ትምህርቱም፣ መጻሕፍቱም፣ መምህራኑም ከውጭ ነበር የመጡት፡፡ ነባሩ መሠረት ተረስቶ አዲስ መሠረት ተመሠረተ፡፡ ሸምድዶ እና አጥንቶ ማለፍ እንደ ባህል ተወሰደ፡፡ የመማርያ መጻሕፍቱም ሆኑ የማጣቀሻ መጻሕፍቱ ከውጭ የሚመጡ በመሆናቸው እንደልብ ሊገኙ አልቻሉም፡፡ ያለው አማራጭ የተገኘውን ሸምድዶ መያዝ ነው፡፡ ዛሬም ድረስ በታላላቅ የሀገሪቱ የትምህርት ተቋማት የማጣቀሻ መጻሕፍት እና የመማርያ መጻሕፍት ሳይቀሩ ከውጭ የሚገቡበት ሁኔታ አለ፡፡ ተማሪውም ንባብን የሕይወቱ አካል ሳይሆን የአንድ ወቅት ችግሩ መፍቻ ብቻ አድርጎ አየው፡፡ ለዚህም ነው በታላላቅ ዩኒቨርሲቲዎች በፈተና ጊዜ የተጣበበ አብያተ መጻሕፍት ፈተና ሲያልቅ እንደ መቃብር ሥፍራ ጭር የሚሉት፡፡ አንብቦ እና ተረድቶ መተንተን በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ደረጃ እንኳን ከባድ እየሆነ «የጥናት ወረቀት እንሠራለን» የሚሉ ማስታወቂያዎች ያለ ሀፍረት ተለጥፈው እናያለን፡፡

ሀብታም በሚባሉት ዜጎች ግቢ ውስጥ ጃኩዚ፣ ሳውና፣ የመዋኛ ገንዳ፣ የልጆች መጫወቻ ክፍል፣ የመጠጥ መጠጫ ኮሪደር ከነ ባንኮኒው፣ የዲ ኤስ ቲቪ መመልከቻ ክፍል ከነ ስክሪኑ ስንት ወጭ ወጥቶባቸው ይዘጋጃሉ፡፡ የመጻሕፍት ማንበቢያ ክፍሎች ግን አይዘጋጁም፡፡ ትንሽ ሻል ያሉትም ቢሆኑ «ቀላል አይደለንም» ለማለት ያህል የተዋቡ መደርደርያዎች ውስጥ ዳጎስ ዳጎስ ያሉ መጻሕፍትን ይደረድራሉ፡ ነገር ግን ለጌጥነት ካልሆነ በቀር ለንባብ አይውሉም፡፡

የንባብ እና የጽሕፈት መነሻ እና ባለቤት የነበሩት አብያተ ክርስቲያናትም ትልልቅ ሕንፃ ገንብተው ሱቅ እና የመቃብር ፉካ እንጂ ቤተ መጻሕፍት መክፈትን አላሰቡበትም፡፡ ሌላው ቀርቶ በየቤተ ክርስቲያኑ ተከማችተው ብል እና አይጥ የሚጫወትባቸው መጻሕፍት ወጥተው ብናነብባቸው ምን ነበረበት?

አንዳንድ ጊዜ በጋዜጦች፣ በመጽሔቶች እና በመጻሕፍት ላይ አንዳች ነገር ወጥቶ ያነበቡ ሰዎች ላላነበቡት ይናገራሉ፡፡ እነዚያ ያላነበቡት ሰዎች ርግጡን አንብበን እናጣራ ከማለት ይልቅ የሰሙትን እንዳዩት አድርገው ያወራሉ፡፡ «አይተሃል?» ሲባሉም በድፍረት «ያየ ሰው ነግሮኛል» ይላሉ፡፡ ሌላው ቀርቶ ይህንን ነገር አንብበው እንዲህ እና እንዲያ ያለ ነገር አለው ብላችሁ ስትጋብዟቸው ይቀበሏችሁና «ምንድን ነው የሚለው ግን» የሚሏችሁ አሉ፡፡ ጨክናችሁ «አንብቡት» ስትሏቸው «አንተ አንብበህው የለ፤ ለምን አትነግረኝም» ይሏችኋል፡፡ አትፍረዱባቸው አስተዳደጋቸው ነው፡፡

«ድንጋይ ውኃ ውስጥ ሺ ዘመን ቢቀመጥም ሊበቅል አይችልም» እንደሚባለው ንባብ ባህል በሆነባቸው አውሮፓ እና አሜሪካ የሚኖሩ ወገኖቻችን እንኳን በሞባይል ስልክ፣ በ«ፓል ቶክ» እና በ«ስካይ ፒ» ለወሬ የሚሯሯጡትን ያህል ለንባብ ብዙ ጊዜ የላቸውም፡፡ በተለይ በሰሜን አሜሪካ ከምሽቱ ዘጠኝ ሰዓት በኋላ የስልክ ዋጋ ነጻ ስለሆነ አበሻ እየተደዋወለ «ምን አዲስ ወሬ አለ» ማለት ልማዱ ሆኗል፡፡ በውጩ ዓለም የሐበሻ መጠጥ ቤቶች፣ ምግብ ቤቶች፣ ጠላ እና ጠጅ ቤቶች፣ ቁርጥ ቤቶች፣ የባህል ዕቃ መሸጫ ቤቶች፣ ተከፍተዋል፡፡ የሐበሻ ቤተ መጻሕፍት ግን እንጃ፡፡ ብዙው የዲያስጶራ ሰውም ሽሮ እና በርበሬ ከሀገር ቤት ያስመጣል እንጂ መጻሕፍት ላኩልኝ ወይም አምጡልኝ አይልም፡፡

እንዲያውም ዋሽንግተን ዲሲ ውስጥ በአንድ የመንግሥት ቢሮ የሚሠራ ወዳጄ አንደን ጥናት ጠቅሶ አብዛኞቹ ኢትዮጵያውያን literally illiterate ከሚባሉት ወገን ናቸው ብሎኛል፡፡ ይህም መመሪያዎችን፣ ማኑዋሎችን፣ መረጃዎችን፣ ብሮሸሮችን፣ መግለጫ ዎችን፣ ማስታወቂያዎችን አንብበው፣ተገንዝበው ከመመራት ይልቅ በራሳቸው ልማድና ሊሆን ይችላል በሚሉት የሚመሩ ማለት ነው፡፡ ፊደል ቆጥረዋል፣የትምህርት ደረጃ አላቸው ግን ከተጻፈው ይልቅ የተባለውን፣ ከሕጉ ይልቅ ይሆናል ብለው የሚያስቡትን ያምናሉ፡፡ አንድን መረጃ ሲፈልጉ ስለ ጉዳዩ የተጻፈ ነገር ፈልገው ከማንበብ ይልቅ ዐዋቂ ሰው ያፈላልጋሉ፡፡ «አቁም» የሚለውን ምልክት አይተው ከማቆም YLቅ «እገሌኮ አቁም ሲባል ሄዶ ምንም አልሆነም » የሚለውን ይቀበላሉ፡፡

ለዚህ ባህል አስተዋጽዖ ያደርጋሉ ተብለው ተስፋ የተጣለባቸው ምሁራንም የችግሩ መፍትሔ ከመሆን ይልቅ የችግሩ ሰለባ ሆነዋል፡፡ በአንድ በኩል

ሽምደዳን በማበረ ታታት፤ በሌላም በኩል እነርሱ ካወጡት ማስታወሻ «ኖት» ውጭ ተማሪዎቹ ሌላ ዕውቀት ያለ እንዳይመስላቸው በማድረግ፤ የባሰባቸው ደግሞ ከሌላ ምንጭ አዲስ ነገር ይዘው የሚመጡ ተማሪዎቻቸውን «አሁን ማንበብህ ነው፣ ማወቅህ ነው፣ አንባቢ ነኝ ለማለት ነው» እያሉ ሞራል በመንካት ንባብን አፈር ድሜ አስጋጡት፡፡

እስኪ ከምሁራኖቻችን መካከል የጥንቶቹ ካልሆኑ በቀር ዕውቀታቸውን ለሕዝብ በሚገባ ቋንቋ የጻፉ እነማን ናቸው? ስንት ፕሮፌሰሮች በሀገሪቱ ቋንቋ ሕዝብ የሚያስተምር ነገር ጽፈዋል? ሌላ ቀርቶ የ ፒ ኤች ዲ ወረቀታቸውን መች ወደ ሀገራችን ቋንቋ ተረጎሙት? አንዳንዶቹማ መጽሐፌ ኢትዮጵያ አይግባ ብለው አይደለም እንዴ የተናዘዙት፡፡ እስኪ ስለ አካውንቲንግ፣ ፊዚክስ፣ ኬሚስትሪ፣ ምሕንድስና፣ ጤና፣ ወዘተ የሚገልጡ ስንት የአማርኛ መጻሕፍት አሉን፡፡ ከተክለ ጻድቅ መኩርያ በቀር ታሪካችንን እንኳ የኛው ምሁራን በእንግሊዝኛ አይደል የጻፉት? ዕውቀቱን በሀገሩ ቋንቋ ማስረዳት የሚችል ስንት ምሁር አለን?

ቻይናዎች እና ጃፓኖች አንድ ባህል አላቸው፡፡ አንድ ነገር በውጭ ቋንቋ በተጻፈ በጥቂት ቀናት ውስጥ ወደ ሀገራቸው ቋንቋ ተተርጉሞ ይቀርባል፡፡ ሕዝቡ በሚገባውና በሚያውቀው ቋንቋ ዕውቀትን ያገኛል፡፡ የዕውቀት ሽግግር ማለት ይህ ነው፡፡ እኛ ሀገር ግን ከማይታወቅ መጽሐፍ ጠቅሶ «መጽሐፉን እንኳን አታገኙትም» ማለት የዐዋቂነት መለኪያ ሆኗል፡፡

ሌላም ችግር አለ በሀገራችን፡፡ መጽሐፍ ከመጻፍ እና ከማሳተም ይልቅ ያልተፈቀደ ቅጅ ካሴት እያባዙ መሸጥ ያዋጣል፡፡ ከመጻፉ ማሳተሙ፣ ከማሳተሙ ማሠራጨቱ ከባድ ነው፡፡ አንድ ደራሲ አስደናቂ መጽሐፍ ጽፎ ከሚያገኘው ይልቅ አንድ ሰው አንድ ሺ ቢራ አከፋፍሎ የሚያገኘው ይበልጣል፡፡ አንዳንድ ጊዜም የወረቀት ቀረጥ ከአልኮል ቀረጥ ይልቅ የሚወደድበት ጊዜ ነበረ፡፡ የወረቀት ዋጋም እንደ ጤፍ ዋጋ በየጊዜው ይጨምራል፡፡

እንግዲህ እነዚህ እና ሌሎችም ተጨማምረው አበሻን ሰሚ እንጂ አንባቢ አላደረጉትም፡፡ የወሬ እንጂ የንባብ ባህልንም አላደበሩለትም፡፡

ታድያ ምን ይደረግ ትላላችሁ? እስኪ እኔ የመፍትሔ ሃሳብ ከመሰንዘሬ በፊት እናንተ ተወያዩበት? «ፊደል እያለው፣ የማያነብብ ማነው?» ለሚለው የዕንቆቅልሽ ጥያቄ «አበሻ» የሚል መልስ እንዳይሰጠው ምን እናድርግ?